

Protocol dyslexie o.b.s. De Kromme Draai

(definitieve versie 1-6-2015)

1. Inleiding	1
2. Uitgangspunten.....	1
3. Misvattingen en dwaalwegen	2
4. Intake	3
5. De signalering / toetskalender	3
6. Begeleiding en interventie	4
7. Compenserende en dispenserende maatregelen	5
8. Aanmelding onderzoek dyslexie.....	6
9. Bronnen, links en achtergrondliteratuur	6
Bijlage 1 Stappenplan lees- en spellingondersteuning.....	7
Bijlage 2 Lees- en spellingonderwijs	8

1. Inleiding

Het is belangrijk dat leerlingen met dyslexie voldoende handvatten krijgen op gebied van lezen en spellen om te leren omgaan met hun lees- en/of spellingproblemen. Wij stimuleren een goede samenwerking tussen kind, ouders en school om de taalvaardigheid van dyslectische leerlingen zo optimaal mogelijk te ontwikkelen. Ondanks grote verschillen tussen kinderen met dyslexie, zien we een aantal “kenmerken” die vaak voorkomen bij dyslexie.

- Moeite met de verwerking van letters en klanken.
- Tempo is vaak langzaam tijdens talige activiteiten
- Moeite met automatiseren van kennis, hieronder vallen ook de tafels, topografie.

2. Uitgangspunten

In Nederland heeft ongeveer 10% van de leerlingen op de basisschool moeite met lezen en/of spellen. Ongeveer 4% van de leerlingen in het reguliere basisonderwijs heeft dyslexie (Blomert 2006).

In Nederland worden officieel de volgende definities van dyslexie gehanteerd:

Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en accuraat en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau (Stichting Dyslexie Nederland, 2008)

Dyslexie is een specifieke lees- en spellingstoornis met een neurobiologische basis, die wordt veroorzaakt door cognitieve verwerkingsstoornissen op het raakvlak van fonologische en orthografische taalverwerking. Deze specifieke taalverwerkingsproblemen wijken proportioneel af van het overige cognitieve, en m.n. taalverwerkingsprofiel en leiden tot een ernstig probleem met het lezen en spellen van woorden ondanks regelmatig onderwijs. Dit specifieke lees- en spellingprobleem beperkt in ernstige mate een normale educatieve ontwikkeling, die op grond van de overige cognitieve vaardigheden geïndiceerd zou zijn (Blomert, 2006)

Op De Kromme Draai volgen we de richtlijnen van het *Protocol Leesproblemen en Dyslexie* (Expertisecentrum Nederlands 2012) www.expertisecentrumnederlands.nl

Bij leerlingen met dyslexie is er sprake van een flinke lees- en/of spellingachterstand. Deze achterstand blijkt uit een onvolledige en/of moeizame automatisering van het lees- en /of spellingproces ondanks goed onderwijs. Sommige kinderen met leesproblemen lopen de achterstand weer in na een periode van effectieve begeleiding. Bij kinderen met dyslexie blijft er altijd een zekere achterstand bestaan, ook na systematische ondersteuning. Dit verschijnsel noemen we 'didactische resistentie'. Didactische resistentie kan worden aangetoond wanneer een leerling niet of nauwelijks vooruitgang boekt gedurende een half jaar intensieve leesbegeleiding (d.w.z. ten minste drie keer per week gedurende 20 minuten met hulp van een aantoonbaar effectieve aanpak). Dyslexie gaat dus nooit helemaal over. De mate waarin een kind er last van heeft, is afhankelijk van zijn leeftijd, het onderwijsaanbod en zijn intellectuele mogelijkheden om de lees- en/of spellingproblemen te compenseren.

Dyslexie is een complex probleem dat invloed heeft op het algeheel functioneren van een leerling. Het komt voor binnen alle vormen van onderwijs, alle niveaus van intelligentie en is onafhankelijk van de sociaaleconomische achtergrond. Wel komt dyslexie vaker voor bij jongens dan bij meisjes. In de meeste gevallen is er sprake van een probleem op het gebied van de verwerking van klanken (fonologische verwerking) en de toegankelijkheid van taalkennis in de hersenen. Dyslectici hebben last van decodeerproblemen. Hiermee bedoelen we, dat het omzetten van een geschreven letterreeks in de corresponderende klankcode problemen oplevert. Mensen met dyslexie hebben moeite met lezen, spellen, schrijven en vaak ook met rekenen (Peer, 2000).

3. Misvattingen en dwaalwegen

De laatste jaren is er veel onderzoek gedaan naar oorzaken van dyslexie en behandelmethodes om dyslexie te verhelpen. Ondanks al deze inspanningen is dé oorzaak van dyslexie en dé behandelmethode (nog) niet gevonden. Wel weten we dat dyslexie geen probleem is met visueel waarnemen. Dyslexie is een neurologisch probleem. Alleen een taakgerichte aanpak helpt: oefenen met lezen/spellen. Er bestaan in Nederland op het gebied van lees- en spellingproblemen nogal wat behandelmethodes waarvan de effecten niet geëvalueerd zijn of waarvan de theoretische en didactische uitgangspunten niet gebaseerd zijn op – zelfs in tegenspraak zijn met – de beschikbare wetenschappelijk onderbouwde kennis en inzichten. De meest voorkomende misvattingen en niet wetenschappelijk aangetoond effectieve opvattingen, methodes/hulpmiddelen zijn:

- Beelddenken
- Afwijkende oogbewegingen
- Sensomotorische trainingen
- Breinstimulerende methodieken
- Schrijven in spiegelbeeld zou wijzen op dyslexie
- Medicijnen en voedingssupplementen

Onze school gaat kritisch om met bovengenoemde opvattingen en methodieken.

4. Intake

Bij het intakegesprek komen de volgende aspecten aan de orde:

- Is er sprake van een vertraagde taalontwikkeling bij het kind?
- Is er sprake van onvoldoende beheersing van het Nederlands?
- Is er sprake van gehoorproblemen?
- Is er sprake van vastgestelde dyslexie bij familieleden?

Overdracht vanuit peuterspeelzaal of kinderopvang: zie afspraken in Bergambacht (VVE).

5. De signalering / toetskalender

Wij vinden het van groot belang dat we in een vroeg stadium achterstanden signaleren. Vanaf het moment dat er vermoedens zijn van dyslectische kenmerken, worden die gecommuniceerd naar ouders en in het leerlingdossier beschreven.

De groepsleerkracht neemt de toetsen af en maakt voor de risicoleerlingen een lees- en spellinganalyse.

Stappenplan signalering zie *Protocol Leesproblemen en Dyslexie*:

groep 1 2 stappenplan blz. 13-14, 1-zorgroute: blz. 84-85

groep 3 stappenplan blz. 9-10, Afstemming met de gezondheidszorg: v.a. blz. 139

groep 4 stappenplan blz. 9-10, Afstemming met de gezondheidszorg: v.a. blz. 139

groep 5-8 stappenplan blz. 9-10, Afstemming met de gezondheidszorg: v.a. blz. 177

Groep 1 2

In de groepen 1 en 2 is de leerkracht attent op signalen die mogelijk wijzen op dyslexie.

Te denken valt hierbij aan:

- Opvallende vertraging bij het onthouden van cijfersymbolen, namen van dagen/kinderen /kleuren/rijmpjes (automatiseringsprobleem)
- Woordvindingsproblemen
- Kort auditief geheugen terwijl de rest van de ontwikkeling wel goed verloopt
- Moeite met voorbereidende lees oefeningen (letterkennis, auditieve synthese / analyse), bij gemiddelde of goede leercapaciteiten.

Screeningsinstrument hoofdmeting:

- ✓ Cito Taal voor Kleuters M1 /E1 / M2 / E2
- ✓ Ontwikkelingslijnen KIJK registratie 2x per schooljaar: januari en juni
- ✓ Screening beginnende geletterdheid januari groep 2 leerlingen

Tussenmeting:

Screeningsinstrument specifiek voor de risicoleerlingen:

- ✓ Bij uitval / achterstand KIJK in januari groep 2 (> 6 mnd) / Cito lage C (niveauwaarde $\leq 2,5$), D of E score: Signalering ontwikkeling beginnende geletterdheid, Zwolle (Windesheim) zie Protocol Leesproblemen en Dyslexie gr 1-2 blz. 62. / bijlage 2 signaleringslijst voor kleuters blz. 102 / bijlage 3A-E toetsen.

Groep 3

Screeningsinstrument hoofdmeting, zie Protocol groep 3 v.a. blz. 86:

- ✓ Cito DMT 2x per schooljaar: kaart 1 en 2 in februari / kaart 1,2 en 3 in juni
- ✓ AVI M3 / E3
- ✓ Cito spelling M3 / E3
- ✓ Cito begrijpend lezen E3

- ✓ Cito woordenschat M3 / E3
- ✓ Veilig Leren Lezen kern 3,6,8 en 11 (herfst-, winter-, lente- en eindsignalering)

Tussenmeting april:

Screeningsinstrument specifiek voor de risicoleerlingen zie Protocol groep 3 v.a. blz. 89: Grafemtoets, Fonemendictee, herhaling DMT krt 1 2, herhaling Cito spelling M3 (of Pidictee).

De tussenmeting heeft als doel een korte effectmeting te doen om de leerling met zichzelf te vergelijken, niet met de normgroep, om de individuele vooruitgang te bepalen.

We maken een analyse voor lezen en spelling en gebruiken daarbij ook de methodetoetsen.

Groepen 4-8

Screeningsinstrument hoofdmeting Protocol groep 4 v.a. blz 87:

- ✓ Cito DMT krt 1 2 3 M / E
- ✓ AVI M/E (alle leerlingen groep 4, 5 en 6, vanaf gr. 7 alleen bij DMT score CDE)
- ✓ Cito spelling M / E
- ✓ Cito begrijpend lezen M / E (vanaf gr. 6 alleen M)
- ✓ Cito woordenschat M / E (vanaf groep 5 alleen E)

Tussenmeting oktober/november en april:

Zie ook Protocol groep 4 v.a. blz. 84, groep 5-8 v.a. blz.95: Herhaling DMT Midden toets kaart 1,2 en 3, spelling Midden toets (of Pi dictee)

Doel idem groep 3

Tussenmeting juni:

Cito begrijpend lezen vanaf groep 5: herhaling Midden toets bij C(score ≤ 2,5),D,E score februari.

Toetsen van de tussenmetingen worden in Parnassys ingevoerd als adaptieve toets, om te voorkomen dat vertekening in niveaugrafieken ontstaat.

6. Begeleiding en interventie

Uitgangspunt voor begeleiding/interventie:

Het lezen wordt beschouwd als een leerproces waarbij een aantal cognitieve vaardigheden direct worden aangesproken. De Kromme Draai kiest voor een taakgerichte benadering, die direct gericht is op het inoefenen van vaardigheden, die een kind nodig heeft bij het lezen en spellen. In de behandeling moet altijd gestreefd worden naar een zo hoog mogelijk niveau van functionele geletterdheid.

Het gaat bij dyslexie dan om de vraag met welke deelvaardigheden, die direct aan de taak van het technisch lezen zijn gekoppeld, het kind moeilijkheden heeft. Het betreft vaardigheden als: visuele discriminatie van letters, teken-klank koppeling, auditief geheugen, auditieve synthese, visuele synthese, betekenis toekennen, voorspellend lezen, woordenschat. Tevens is de begeleiding/interventie gericht op de cognitieve processen die aan de vaardigheden ten grondslag liggen:

- Aandacht
- Geheugen
- Logisch denken
- Leerstrategieën

Daarnaast is de begeleiding/ interventie gericht op:

- Het voorkomen van negatieve, emotionele en sociale gevolgen van dyslexie.
- Het voorkomen van intellectuele achterstand in verhouding tot het geheel van de individuele mogelijkheden.
- Het kunnen omgaan met een laag niveau van automatiseren.

Zie ook:

Bijlage 1 Stappenplan lees- en spellingondersteuning

Bijlage 2 Lees- en spellingonderwijs

7. Compenserende en dispenserende maatregelen

De leerling kan op school gebruik maken van hulpmiddelen (compensatie), of ontheffing krijgen van bepaalde opdrachten (dispensatie). Hieronder vindt u een lijst met mogelijke aanpassingen bij lezen en schrijven, gebaseerd op de lijst uit het Protocol Leesproblemen en Dyslexie Basisonderwijs groep 5-8.

Aanpassingen bij het lezen

Mogelijke aanpassingen bij oefeningen en taken waarbij gelezen moet worden:

- Boeken lezen die qua inhoud aansluiten bij de leeftijd en interesses van de leerling, maar die qua technisch niveau vereenvoudigd zijn.
- De luisterversie gebruiken van kinderboeken waarin de leerling geïnteresseerd is.
- Leerlingen met een dyslexieverklaring mogen in de klas gebruikmaken van een daisyspeler.
- De leerling extra leestijd geven bij bijvoorbeeld zaakvakteksten.
- De leestaken voor zaakvakken verlichten, bijvoorbeeld minder pagina's laten lezen of teksten van een makkelijker technisch niveau.
- Verwerkingsopdrachten op (daisy)-cd beschikbaar stellen.
- Meer afstand tussen de letters en de regels in teksten voor kinderen met dyslexie.
- Zie ook richtlijnen toetsen van het Cito voor dyslectische kinderen op de site van Cito.

Aanpassingen bij het schrijven

Mogelijke aanpassingen bij oefeningen en taken waarbij geschreven moet worden:

- Extra hulp in de klas geven bij het schrijven van verhalen, verslagen en werkstukken
- Spellingfouten zoveel mogelijk negeren, onder voorwaarde dat de leerling woorden waarvan hij de spelling niet kent zoveel mogelijk klankzuiver schrijft
- Een gedifferentieerde beoordeling van dictees (bijvoorbeeld alleen fouten met een bepaalde spellingregel meetellen)
- De schrijftaak verlichten (minder pagina's)
- Het aantal oefeningen beperken (ook minder oefeningen als huiswerk meegeven)
- Extra tijd geven voor schrijftaken
- Gebruik laten maken van hulpmiddelen zoals een woordenboek, regelkaart en tekstverwerker met spellingcontrole
- Waar mogelijk mondeling overhoren in plaats van schriftelijk, bijvoorbeeld bij topografie
- Geen dictees laten maken waarbij van te voren al vaststaat dat de leerling veel fouten gaat maken. Eventueel krijgt de leerling daarvoor in de plaats een dictee dat is afgestemd op zijn niveau.

Naast deze aanpassingen worden bij lezen en schrijven vaak digitale hulpmiddelen ingezet.

Aanpassingen bij toetsafname

Algemeen (zie de website van Cito)

Voor de Cito toetsen zijn – *met uitzondering van de toetsen op gebied van technisch lezen* – de volgende aanpassingen mogelijk:

- Extra afnametijd.
- Toets in meerdere delen afnemen (bijv. in drie of vier keer ipv twee keer).
- Vergroten van teksten van A4 naar A3.
- Spelling: in groep 4 en 5 kan ervoor gekozen worden om standaard, ongeacht de toetsscore op de startmodule, vervolgmodule 1 (dictee) af te nemen i.p.v. vervolgmodule 2 (meerkeuze)

Geen aanvullende aanpassingen zijn mogelijk bij begrijpend lezen, voorlezen is niet toegestaan. Als een dyslectische leerling niet in staat is de toets begrijpend lezen op het niveau van de groep te maken zonder auditieve ondersteuning, dient het de voorkeur een toets af te nemen die past bij het technisch leesniveau van de leerling

8. Aanmelding onderzoek dyslexie

In Parnassys wordt het leerlingdossier bijgehouden.

Als het leerlingdossier ondertekend is door het bevoegd gezag van de school (directie), nodigen we de ouders uit voor een gesprek. In dit gesprek:

- lichten we de inhoud van het leerlingdossier toe;
- geven we de ouders gelegenheid om vragen te stellen;
- dragen we het leerlingdossier over aan de ouders;
- geven we eventueel aan bij welke diagnosticus of behandelaar de ouders terecht kunnen. Bij de school is bekend bij welke bureaus onderzoek en de behandeling vergoed wordt door de ziektekostenverzekering De ouders leggen zelf contact.
- vragen we de ouders om op de hoogte gehouden te worden van het diagnostisch onderzoek en de behandelingen;
- geven we aan dat we graag in gesprek gaan met de diagnosticus/behandelaar om de begeleiding en ondersteuning van de leerling op elkaar af te stemmen.

9. Bronnen, links en achtergrondliteratuur

- Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 1 en 2, Expertisecentrum Nederlands*
- Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 3, Expertisecentrum Nederlands*
- Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 4, Expertisecentrum Nederlands*
- Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 5 - 8, Expertisecentrum Nederlands*
- www.makkelijklezenplein.nl
- www.dedicon.nl
- www.citogroep.nl
- www.steunpuntdyslexie.nl
- www.taalpilots.nl
- www.dyslexieroute.nl
- Doorgaande leeslijn 3–13 jarigen, Basisstructuur doorgaande leeslijn, Lidy Ahlers, CPS*
- Doorgaande leeslijn 3–13 jarigen, Aanvankelijk technisch lezen, groep 3, Lidy Ahlers e.a., CPS*
- Doorgaande leeslijn 3–13 jarigen, Voortgezet technisch lezen, groep 4-8, Lidy Ahlers e.a., CPS*
- Onderkenning en aanpak leesproblemen en dyslexie, Ludo Verhoeven en Hanneke Wentink, Garant*
- Effectief omgaan met risicolezers, Dr. Kees Vernooij, CPS*
- Houvast bij leesproblemen & dyslexie op de basisschool, leidraad voor ouders, Arga Paternotte, Masterplan Dyslexie*.

(* op school aanwezig)

Bijlage 1 Stappenplan lees- en spellingondersteuning

zorgniveau		stap	Wie (zie ook taken / verantwoordelijkheden zorgplan)	ondersteuning	Signalering (zie ook Protocol Expertisecentrum Nederlands)
1 basis	Goed lees-en spellingonderwijs in de groep, voldoende voor 75% van de leerlingen. (ABC score)	HGW, lesmodel Doordacht Lesgeven. Voldoende tijd. Groepsplan.	Leerkracht / ouders	a. Introductie nieuwe les b. Terugblik (voorkennis activeren) c. Oriëntatie op het doel van de les d. Uitleg / instructie e. Samen oefenen	Toetskalender hoofdmeting
2 intensief	Extra ondersteuning in groep. 15 % van de leerlingen (D score)	Idem zorgniveau 1 + Intensivering van lees-en/of spellingonderwijs door uitbreiding van instructie- en oefentijd	Leerkracht / ouders	Idem + Begeleide inoefening, extra instructie en/of verlengde instructie.	Toetskalender hoofdmeting + tussenmeting
3 zeer intensief	Specifieke interventies 10% van de leerlingen (E score)	HGW, directe instructiemodel. Vermoeden van dyslexie, vaststellen van de achterstand en hardnekkig- heid op gebied van lezen en/of spelling: ½ jaar 3x 20 min. per week: extra ondersteuning specifieke inter- venties. 3x toetsmoment E score. Handelingsplan.	Leerkracht / ouders / CLZ / directeur	Intensivering door inzet van specifieke interventies, bijv.: Ralfi, Spelling in de Lift, computerprogramma's: Bloon, Taalzee, website om woordrijen te flietsen	Toetskalender hoofdmeting + tussenmeting
4 zeer intensief + extra	Diagnostiek en behandeling door een zorginstituut. 4% van de leerlingen.	Idem zorgniveau 3 + Onderzoek en vaststellen van dyslexie. Gespecialiseerde dyslexiebehandeling.	Leerkracht / ouders / CLZ / directeur / Externe deskundige / behandelaar	Intensivering door inzet van specifieke interventies. Externe behandeling.	OPP

Bijlage 2 Lees- en spellingonderwijs

Groep 1 en 2

	Ontwikkelingslijnen KJK	Extra materialen (zie ook bijlage 1)	Organisatie/leertijd per week
1 basis	Doelgerichte taalactiviteiten rond: beginnende geletterdheid, fonemisch bewustzijn en letterkennis, mondelinge taalontwikkeling, woordenschat	Schatkist, Map fonemisch bewustzijn (Mariet Förer)	5 uur
2 intensief			1 uur extra
3 zeer intensief			

Groep 3

	Inhoud doelen VLL	Extra materialen (zie ook bijlage 1)	Organisatie/leertijd per week
1 basis	Maanversie / zonversie		9 uur
2 intensief	steraanpak	Speciale computerprogramma's: Bloon, Flitsen	3x 20 min. extra
3 zeer intensief			Idem + Compenserende en dispenserende middelen
4 zeer intensief + extra			

Groep 4-8

	Inhoud doelen Taal Actief / Nieuwsbegrip // Blits gr. 7/8	Extra materialen (zie ook bijlage 1)	Organisatie/leertijd per week: voortgezet techn.lezen, spelling, woordenschat
1 basis			gr. 4 en 5: 5 ½ uur gr. 6: 5 uur gr. 7 en 8: 4 uur
2 intensief	Min. doelen	Speciale computerprogramma's: zoals Bloon. Estafette Nieuw, Vloeiend en Vlot	3x 20 min. extra
3 zeer intensief		Idem + Zelfstandig Spellen	
4 zeer intensief + extra		Specifieke materialen	Compenserende en dispenserende middelen OPP + Begeleiding externen